

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
۷	فصل اول: کلیات
۷	چیستی و اهمیت ادب سیاسی
۹	تأثیرات متقابل تحولات سیاسی و ادب فارسی
۱۱	پیشینه ویرایش در جهان اسلام
۱۲	پیشینه ویرایش در ایران
۱۳	ویراستاری به مثابه حرفه و شغل
۱۳	ویراستاری در متون سیاسی
۱۴	وجه سیاسی ویراستاری
۱۶	زبان دیپلماتیک و زبان علمی
۱۶	مهارت زبان دیپلماتیک
۱۷	چند مثال از زبان دیپلماتیک
۱۹	زبان علمی و دانشگاهی
۲۰	صراحت در زبان علمی
۲۱	لزوم ویرایش
۲۱	استعاره‌ها بر ضرورت ویرایش
۲۲	کار ویراستار
۲۲	انواع ویرایش: فنی، نگارشی و تخصصی
۲۲	۱. ویرایش محتوایی در تألیف و ترجمه
۲۴	۲. ویرایش نگارشی و زبانی
۲۶	۳. ویرایش فنی (صوری)
۲۷	ویژگی‌های سه گانه ویراستار
۲۷	۱. ویژگی‌های بینشی ویراستار
۲۸	۲. ویژگی‌های گرایشی: شمّ عیب‌یابی
۲۹	۳. ویژگی‌های رفتاری و مهارتی ویراستار
۳۲	فصل دوم: شیوه‌های نگارش
۳۲	شیوه خط فارسی (املا)

صفحه	عنوان
۳۳	قواعد کلی پیوسته‌نویسی و جدانویسی
۳۶	صورت املایی «به»
۳۷	قواعد نگارش همزه
۳۸	قاعده الف کوتاه (مقصوره، ی) = قاعده شورا
۳۸	قاعده امپراتور
۴۰	«ه» ملفوظ
۴۰	«ه» غیر ملفوظ
۴۱	قاعده کاربرد عربی در فارسی
۴۲	قاعده اجتناب از تنوین
۴۳	اصل «اقتصاد زبان» یا کم‌کوشی در زبان؛ حذف عناصر جمله
۴۴	قاعده اجتناب از «و»/قاعده «خرد»
۴۵	«واو» عطف زائد
۴۵	واو معدوله
۴۵	قاعده لشکر
۴۷	اصل اقتصاد زبان در نگارش فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی
۴۷	نشانه‌گذاری نگارشی (سجاوندی) و ویرایشی
۴۸	مهم‌ترین نشانه‌ها
۵۱	نشانه‌گذاری ویرایشی
۵۲	تلفظ و املاي درست واژگان مشابه
۶۰	هم‌نویسی
۶۶	هم‌آوا/هم‌نویسی
۶۸	واژه‌های همگون
۷۵	واژه‌های به ظاهر مترادف (به غلط مترادف پنداشته می‌شود)
۷۹	بار عاطفی متفاوت واژه‌ها
۸۰	توجه به بار معنایی واژگان
۸۱	گونه مؤدیانه
۸۱	واژه‌های دخیل یا قرضی و تمایز معنایی واژه‌ها در فارسی و عربی
۸۲	درست خوانی
۸۳	شیوه نگارش واژه‌ها و اصطلاحات سیاسی بیگانه در فارسی
۸۷	نگارش کلمات عربی در فارسی
۸۹	معضل تفاوت نام‌های قدیمی
۹۰	صورت املایی اعداد

صفحه	عنوان
۹۳	سال نگاری
۹۳	آغازها و سرواژه‌ها
۹۵	برخی آغازها و سرواژه‌ها در زبان انگلیسی
۹۶	فصل سوم: نگارش ویراسته
۹۶	قاعده گرت‌برداری
۹۶	الف) گرت‌برداری معنایی
۹۷	ب) گرت‌برداری نحوی
۹۹	برخی موارد گرت‌برداری
۱۰۵	اجتناب از تعابیر عامیانه
۱۰۶	قاعده حشو یا تکرار
۱۰۸	خطاهای دستوری
۱۰۸	۱. خطاهای کاربرد نادرست جمله
۱۲۷	۲. خطاهای کاربرد نادرست فعل
۱۳۶	۳. کاربردهای نادرست حرف (اضافه، نشانه و ربط)
۱۴۴	فصل چهارم: نگارش علمی متون سیاسی
۱۴۴	پاراگراف‌نویسی و انواع جملات در متون علمی (مقاله، پایان‌نامه و کتاب)
۱۴۵	شکل ظاهری پاراگراف
۱۴۵	ربط پاراگراف با کل نوشته
۱۴۶	ساختمان یک پاراگراف و انواع جملات آن
۱۵۱	زاویه دید
۱۵۴	دو شیوه برای بسط پاراگراف‌ها
۱۵۶	تمرین
۱۶۰	ویرایش عنوان
۱۶۴	نگارش و ویرایش گزارش‌های سیاستی
۱۶۶	فصل پنجم: درست‌نویسی و درست‌خوانی واژه‌های برگزیده سیاسی
۲۰۴	فرجام سخن
۲۰۶	منابع

واخذفوا من فضولكم واقصدوا قصد المعاني واياكم و الاكثر
فان اموال المسلمين لا تحتمل الاضرار: مطالب زائد را حذف
کنید (فقط اصل مطلب را ذکر کنید) نظرتان رساندن
معنای مقصود باشد. از زیاد نوشتن بپرهیزید. زیرا نباید به
اموال مسلمانان ضرر رساند.

بخشنامه ابلاغی امام علی (ع) برای نگارش
مکاتبات اداری و سیاسی (الحیات، ج ۹، ص ۱۷۶).

مقدمه

این درس فواید و مزایایی دارد که می توان خلاصه وار به آن اشاره کرد:

۱. کسب مهارت و مهارت افزایی: یکی از کاستی های رشته علوم سیاسی که در بررسی های پیمایشی دانشجویی و بازخوردهای دانش آموختگان این رشته و گفتگو با صاحب نظران به دست آمد، کمبود دروس مهارتی است. بنابراین، این درس برای تقویت مهارت دانشجویان طراحی شده است. مهارت نگارش علمی، مهارت کاربرد ادبی واژگان و عبارات فارسی در متون سیاسی، مهارت ویرایش متون سیاسی از جمله مهارت های مدنظر است.
۲. کاربرد فردی: محتوای این درس می تواند در مقاله نویسی، گزارش نویسی، مکاتبات اداری، پایان نامه نویسی و حتی نگارش کتاب و به طور کلی در همه عرصه های زندگی شخصی و اداری و کاری فرد همواره مفید باشد. وقتی فرد مهارت درست نویسی و زیبانویسی را آموخت، به طور طبیعی در نوشتار و گفتار خود نیز آن را به کار می بندد. ممکن است فردی نخواهد با آموزش این کارگاه و درس، حرفه ویراستاری را برگزیند؛ اما دست کم این گونه فکر کند که از این آموخته ها برای آراستگی نوشتار خود بهره گیرد و فقط بخواهد درست نویسی را در نوشته های خود هدف گذاری کند.
۳. کمک به رفع مشکل اشتغال: نظر به مهارت افزایی این درس، آموزش های اولیه این موضوع می تواند کمک زیادی به آمادگی فرد برای ورود به بازار مستعد ویراستاری کند.

هرچند که فرد با گذراندن دو واحد درسی ویراستار نمی‌شود؛ اما با پیدا کردن مسیر و با استمرار و تمرین فردی می‌تواند در طی زمان و با تقویت سابقه کاری خود، سرنوشت زندگی‌اش را تعیین و حرفه ویراستاری را انتخاب کند.

۴. افزایش مستمر آگاهی و دانش ویراستار: یکی دیگر از مزایای ویراستاری آن است که ویراستار به دلیل مطالعه تازه‌های علمی اعم از کتاب و مقاله قبل از انتشار عمومی همواره دانش عمومی یا تخصصی‌اش در حال افزایش است. بنابراین از لذت خواندن آثار و تازه‌های علمی قبل از نشر عمومی برخوردار است. فراتر از آن با افزایش غیر رسمی دانش و سواد علمی ویراستار، جایگاه علمی و شغلی وی به طور روزافزون ارتقا و تحکیم می‌یابد.

۵. ورزش فکری ویراستاری: ویراستاری و نگارش فقط کاربرد یکسری کلیشه‌های متعارف نیست، بلکه به دلیل تفاوت سبک نویسندگان گوناگون و به دلیل تنوع اشکالات و خطاهای ویرایشی متون متفاوت، ویراستار همواره باید از خلاقیت مستمر برای مواجهه با این موارد برخوردار باشد. از این روی ویراستاری نوعی ورزش فکری برای تقویت قوای فکری است، همان‌گونه که ورزش فیزیکی عضلات و بدن را تقویت می‌کند، پیامدهای ناخواسته ویراستاری نیز سازوکاری برای توانمندسازی قوای مغزی است و شاید در پیشگیری از آلزایمر مؤثر باشد.

۶. حفظ هویت ایرانی و تقویت زبان فارسی: ویراستاری و نگارش درست زبان فارسی با حفظ هویت ملی و ایرانی رابطه‌ای ناگسستنی دارد. زبان فارسی یکی از مهم‌ترین ارکان هویت ملی ایرانیان است. این زبان همچون سایر پدیده‌ها در معرض آسیب‌ها و بیماری‌هایی از داخل یا خارج از مرزها و زبان‌های بیگانه است. حراست از آن با موضوع درست‌نویسی و ویرایش ارتباط پیدا می‌کند؛ به طور مثال ادبیات محاوره‌ای در شبکه‌های اجتماعی و کوتاه‌نویسی و اختصارنویسی به دلیل عامل سرعت و کمبود زمان، اغلاط فاحشی ایجاد کرده است. تکرار مداوم این اغلاط به وسیله کاربران ممکن است در دراز مدت ضربات زیادی را بر زبان فارسی وارد کند. همان‌سان که ورود انبوه واژه‌های بیگانه به زبان فارسی ممکن است این خطر را به دنبال داشته باشد. زبان فارسی امروزه مرزهای ایران فرهنگی را تعیین می‌کند. در کنار قلمرو ایران سیاسی، امروز یک قلمرو فرهنگی ایران نیز وجود دارد و مرزهای این قلمرو فرهنگی را زبان فارسی تعیین می‌کند. همان‌طور که مفاخر فرهنگی ایرانی که آرامگاه یا جغرافیای زندگی‌شان اکنون در خارج از مرزهای کنونی ایران است و در داخل قلمرو و مرز سیاسی ایران قرار ندارند؛ اما در قلمرو ایران فرهنگی به شمار می‌آیند. با توجه به این مسئله اهمیت زبان فارسی بارزتر

می‌شود. سیاست‌های زبانی کمپانی هند شرقی در رویارویی با زبان فارسی در هندوستان و تغییر زبان فارسی به زبان انگلیسی در سال ۱۸۳۵ میلادی، یکی از ابعاد مهم اهمیت حفاظت از زبان فارسی را می‌رساند (بنگرید: خامنه‌ای، ۱۳۹۵).

تذکرات

- مخاطبان هدف این کتاب دانشجویان رشته علوم سیاسی و روابط بین‌الملل هستند. دانشجویان ادبیات فارسی باید به کتاب‌های فنی و تخصصی خود مراجعه کنند. این کتاب حاصل تدریس چند ترم تدریس کارگاهی آن برای دانشجویان رشته علوم سیاسی در دانشگاه علامه طباطبایی و تبدیل دانش ضمنی به دانش صریح و مستندسازی برخی از تجارب مرتبط نویسنده با ویرایش و نیز ثبت برخی اغلاط رایج در متون علوم سیاسی یا پایان‌نامه‌ها و مقالات است. نویسنده می‌کوشد برخی از پربسامدترین واژگان متون سیاست و روابط بین‌الملل و برخی از اشتباهات متداول را بررسی کند و به نوعی بین‌نگارش، ویراستاری و علوم سیاسی پیوند برقرار کند.

- در این کتاب نویسنده با استفاده از دانش تولید شده صاحب نظران ادبیات فارسی و ویراستاری، آن دانش را در خدمت مخاطبان علوم سیاسی قرار داده و به کاربرد آن در متون علوم سیاسی توجه داشته است. بنابراین نویسنده از یافته‌های صاحب نظران ادبیات فارسی بهره گرفته و آن را در زمینه رشته علوم سیاسی کاربردی کرده است. این کار از مصادیق بارز مطالعات میان رشته‌ای است، هرچند در حوزه علوم سیاسی این کار در آغاز راه است.

- در بخش ویرایش محتوایی و تخصصی مباحث کاملاً در حیطه صلاحیت صاحب نظران علوم سیاسی بوده و دیگر وجه علوم سیاسی آن غالب است؛ زیرا در زمره ویرایش فنی، زبانی و ادبی قلمداد نمی‌شود. یکی از توصیه‌های ویراستاران شناخته شده و با تجربه آن است که ویراستار ادبی در یک رشته خاصی هم تخصص داشته باشد. این توصیه به صورت معکوس راحت‌تر تحقق می‌یابد؛ یعنی یک متخصص در رشته علوم اجتماعی و سیاسی اگر دوره فنی ویراستاری را آموزش ببیند، این مسیر راحت‌تر تحقق می‌یابد.

- در نگارش این کتاب بر بیان «مطالب کاربردی» تأکید شده است. هدف آن است که دانشجویان علوم سیاسی آن را به مثابه یک «کتاب همراه» در نظر داشته باشند و از بروز بسیاری از کاستی‌ها جلوگیری کنند و از مراجعه به کتب گوناگون بی‌نیاز شوند. بنابراین بیان چرایی درستی و نادرستی واژه‌ها و عبارات و ترکیبات مدنظر نبوده است. به این ترتیب مواردی از

واژگان که در کتب مرجع چون غلط نویسیم (نجفی) پس از چند صفحه مباحثه در نهایت حکم به درستی هر دو صورت می‌دهد، از این مجموعه حذف و یا در چند سطر خلاصه شده است؛ چون خروجی عملیات ویرایشی نداشته است.

- یکی از مشکلات ویراستاری در عمل، به خاطر سپردن مصادیق و قواعد متعدد نوعی آن و بهنگام و بجا به خاطر آوردن و اعمال آن در متن است. یک راه ساده برای غلبه بر این مشکل آن است که برای هر قاعده «یک مثال بارز» را برجسته کرد و به خاطر سپرد و دیگر واژه‌ها را با الگوی ذهنی آن تطبیق داد. در این کتاب در مواردی مانند قاعده «لشکر» یا «امپراتور» این ابتکار اجرا شده است.

- انطباق موارد مصداقی واژگان یا موارد نوعی با شواهد علوم سیاسی و اجتماعی یکی دیگر از تفاوت‌های این مجموعه با آثار مشابه است. فراتر از آن از ذکر مباحثی چون «فرمول نویسی» به دلیل کاربرد نداشتن پرهیز شده است.

- این درس باید به صورت کارگاهی اداره شود و به صورت تمرین عملی هفتگی با سازوکارهای گوناگون اجرا شود. جستجو و پیدا کردن مصادیق عینی و اغلاط در متون سیاسی برای قواعد و مطالب تدریس شده یکی از این فعالیت‌هاست. پیگیری کلاس با ارائه متون پر غلط به دانشجویان برای عیب‌یابی و اصلاح و نیز «کارگاه مسئله‌محور» از دیگر فعالیت‌هاست. در این کارگاه دانشجویان متن‌هایی را ویرایش و در کلاس برای آن‌ها راه‌حل مناسبی پیدا می‌کنند. کارورزی در ناشران معتبر دولتی و خصوصی زیر نظر یک سرویراستار از دیگر شیوه‌های آموزش در عمل است.

- نکته آخر نسبت نگارش با ویرایش یا نویسنده با ویراستار است. احمد احمدی در این باب می‌گوید: «در واقع نسبت ویراستار و نویسنده همچون نسبت رفوگر است به خیاط و پیداست که هنر رفوگر از هنر خیاط بسیار ظریف‌تر و حساس‌تر است. بر این اساس باید گفت هر ویراستاری باید هنر نویسندگی داشته باشد اما عکس آن فراگیر و عام نیست» (احمدی، ۱۳۸۷: ۱۱).

اصل نخستین برای درست نوشتن، آگاهی و مهارت خود «نویسنده» است؛ زیرا مفهومی را که او به شیوه خاص خود درک کرده است و می‌خواهد به خواننده منتقل کند، خودش بهتر از هر کس - و حتی بهتر از هر ویراستاری - می‌داند؛ و در صورتی که مهارت و اطلاع کافی داشته باشد، از هر کسی برای بیان درست‌تر آن سزاوارتر است. اما نویسنده ممکن است به دلایل مختلف و از جمله توجه جدی به بعدی از ابعاد موضوع یا نوشته، از بقیه ابعاد - به‌اندک یا بسیار - غافل بماند. کار ویراستار از اینجا شروع می‌شود (غلامحسین زاده، ۱۳۸۵: ۳). زیرا در

مرحله نگارش آنچه اصالت دارد، تنظیم و ترکیب یافته‌ها و ثبت ایده‌هاست نه مراعات املا و انشا و تعداد دندان‌ها. بعد از آنکه کار نوشته به پایان رسید، کار ویرایش آغاز می‌شود. ویرایش، پاک‌نویس کردن چرک‌نویس نوشته است. در لحظه نگارش، ذهن نویسنده نباید درگیر نکات ریز ویرایشی شود. باید با شتاب و سرعت تمام نگارش مطالب را پی گرفت و اصلاح و رفع کاستی‌های ویرایشی را به زمان مرور و بازخوانی بعدی موکول کرد (نکونام، ۱۳۸۹: ۳۴۲). بنابراین نگارش و ویرایش موضوعی در هم تنیده است. اگر نگارش به درستی انجام شود، از «ویرایش» بی‌نیاز می‌شود. فاصله‌گذاری بین این دو در مواردی دشوار است. در تدوین کتاب هم این نکته در هم تنیدگی نگارش و ویرایش مد نظر بوده است.

سازماندهی مطالب

فصل اول کتاب درباره فلسفه وجودی این درس نوین‌یاد و اهمیت آن در مهارت‌افزایی و چستی ادب سیاسی و تعامل آن با تحولات سیاسی و ویراستاری در سیاست و زبان دیپلماتیک سخن می‌گوید و وجه غالب آن سیاسی است. فصل دوم و سوم درباره شیوه خط و املا فارسی درست کلمات و واژه‌های متشابه و نیز مواردی چون کاربرد نادرست فعل، حرف و جمله، بحث می‌کند و تا حدودی با مثال‌های سیاسی، «علوم سیاسی سازی» شده است. در واقع در فصل دوم مباحث صرفی واژگان و در فصل سوم مباحث نحوی و دستور زبان بررسی شده است. در فصل چهارم به پاراگراف‌نویسی، ویرایش عنوان و گزارش‌سیاستی و در فصل پنجم به بررسی مصداق واژه‌های سیاسی پرداخته شده است. بنابراین فصل اول، چهارم و پنجم با وجه غالب سیاسی و فصل دوم و سوم با وجه غالب ادبیات فارسی تدوین شده است. با این همه نویسنده کوشیده است تا در همین دو فصل دوم و سوم هم در ظرف ادب فارسی، مظروف سیاسی بریزد و تا حد امکان شواهد و مثال‌های سیاسی برای موضوعات بیاورد.

تجربه نشان داده است هنگامی که درس جدید و نوین‌یادی در رشته‌ای تعریف می‌شود دو مشکل برای عملیاتی کردن آن رخ می‌دهد: اول تأمین استاد برای تدریس آن و دوم تهیه کتاب درسی مناسب برای آن. این اثر اولین کتاب درسی در حوزه علوم سیاسی و نوعی افق‌گشایی است. بنابراین باید با گام‌های بعدی نویسنده و دیگر تلاش‌گران کاستی‌های آن برطرف شود. استاد نمی‌تواند ده‌ها کتاب و مقاله را به دانشجو ارائه کند. تدوین مطالب متناسب با نیاز رشته علوم سیاسی در حجم حدود ۲۰۰ صفحه کمک زیادی به تحقق هدف آموزش می‌کند.

در پایان قابل ذکر است در نگارش این اثر از همکاری شماری از دانشجویان ارجمند و همفکری برخی استادان علوم سیاسی و ادبیات فارسی بهره گرفته‌ام. از مشورت استادان زبان فارسی آقای دکتر عباسعلی وفایی در برخی موارد استفاده کرده‌ام و به ویژه از آقای دکتر اصغر اسکندری و دکتر محمدرضا دهشیری و آقای دکتر محمود جوان، که با مطالعه کامل و دقیق متن نکات ارزشمندی را متذکر شدند، سپاسگزاری فراوان دارم. از سرکار خانم مریم سمیاری و سرکار خانم منصوره مستوفی، که در مراحل آماده‌سازی متن برای چاپ مساعدت داشته‌اند، تشکر می‌نمایم.